

MAGYAR NYELV

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

LXXXVII.

ÉVFOLYAM

1991.

2. szám

MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
BUDAPEST

Búcsú Imre Samutól*

Kaszál körülöttünk a könyörtelen halál. A mögöttünk gyorsan elmúló évtizedek, a mindennapok sokféle nehézsége és fáradalma, a szüntelen szellemi erőfeszítés kéréletlenül elnyűtt, megtört egy nyelvész-nemzedéket, amely annyi kiváló tudományos személyiség tevékenységével szentelte életét a magyar nyelv vizsgálatának. A legutóbbi évek hosszú sorban szedték közülünk áldozataikat, s e szomorú menetet éppen e halottas kamra búcsúaktusai során csak nemrég zárták szívünknek oly kedves társai, mint egy Balázs János, egy Tompa József. És most megint itt állunk a ravatalnál, amelyen a magyar nyelvtudomány egyik legjelesebbjének hamvai nyugszanak, olyan társunké, akit legbensőbb tudósi és baráti körünk kiszakíthatatlan tartozékának véltünk, s aki nélkül most már a puszta számarányon messze túlmenően hiányossá válunk, magunkra maradtunk.

Drága Samu barátom! Torkomat szorító, szavaimat bénító megrendüléssel veszek végső búcsút Tőled. Búcsúsom a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében, amelynek nemcsak egyik legrégebb választmányi tagja voltál, hanem a szó elvont, nemes értelmében családtagja is, aki számos vonatkozásban segített, támogattad e testület tevékenységét, s akire nem jutott olyan feladat, melyet ne teljesítettél volna a legnagyobb készséggel és a Rád annyira jellemző lelkiismeretességgel. Búcsúsom Tőled mint a Magyar Nyelv régi és nagyon aktív szerkesztő bizottsági tagjától és mint egyik leghűségesebb, legeredményesebb szerzőjétől, akit a folyóirat munkatársai méltán ünnepeltek nem is olyan régen, jubileumod alkalmával gazdag tartalmú, munkásságod eredményeit elismerő külön számával. Búcsúsom az Eötvös Loránd Tudományegyetem és külön is annak magyar nyelvtudományi tanszékei nevében mint címzetes egyetemi tanártól, aki több szemeszteren át oktattál nálunk kitűnő szaktudással és pedagógiai érzékkel, s aki ezen kívül is oly gyakran és láthatóan szívesen fordultál meg ott körülünkben. Búcsúsom Tőled „A magyar nyelvjárások atlasza” gyűjtő és szerző gárdájának részéről, amely munkálatnak — annyi hajdani fáradalmon, áldozatvállaláson keresztül — kiemelkedő tudományos és szervező egyénisége voltál, s amely munkálat nevének említése — valósággal jelképszerűen — végső szavakként, lehagyatkozóan a tudomány számára utolsó üzenetként hagyta el ajkadat végzetessé váló rosszulletemkor. Búcsúsom a magyar nyelvtudomány több más, nagy, társas vállalkozásának munkatársai nevében, mely munkálatokat mindig kiemelkedően fontosnak tekintettél, s szervező-ügyviteli készségeddel, tanácsaiddal, személyes részvételleddel oly hathatósan segítettél. S nem maradhat el

* Elhangzott temetésén, 1990. november 22-én.

e sorból személyes búcsúm szava sem a baráttól, akivel négy évtizeden át kötöttek össze szoros szálak, akinek megértésére, együttértésére, ha kellett, segítségére, tanácsaira a tudományos élet szövevényeiben éppen úgy, mint a mindennapok ügyesbajos dolgaiban mindig bizton tudtam számítani.

Néhány nap különbséggel éppen három éve, hogy Imre Samu hetvenedik születésnapján tiszteletére rendezett összejöveteleken méltattuk tudományos tevékenységének egészét és részleteit, s kívántunk neki erőt, egészséget további életéhez, s hogy még sok öröme teljék gyarapodó családjában, szeretett gyermekeiben, unokáiban. A sors azonban sajnos nem a mi kívánságunk, reményeink szerint vezérelte további életét. Aki jobban, közelebbről figyelt rá, az utóbbi időkben észrevehette annak jeleit, hogy korábban erős szervezete és szilárd lelki ereje mind nehezebben bírja az élet különféle terheit. Aggódságunk növekedése ellenére is, mégis megrendítő váratlansággal szakadt ránk most e szomorú valóság, és vele az a fájdalmas kötelesség, hogy ilyen nehéz búcsú alkalmával kelljen újra visszaidéznünk szorgos kutatói életének legfőbb eredményeit. Mert ha e lelket rendítő temetési aktus nem is igazán alkalmas arra, hogy egzakt, száraz tények tüzetes számbavételével felsoroljuk mindazt, amit tudománya számára maradandóan alkotott, a tudóstól nem válhatnak úgy el szakmai társai, hogy kutatói életművének legalább a legfontosabb mozzanatait, eredményeit ne idézzék itt is újra az emlékezetbe.

Legkedvesebb és legeredményesebb munkaterülete kétségkívül a nyelvjárás-kutatás volt. Ide kutató vonzalmának gyökerei teljes bizonyossággal a szülőföld és népe szeretetéből fakadtak, hiszen már kezdő kutatóként Felsőőr nyelvjárásának sajátosságait búvárolta, s e témához újra és újra visszatért gondosan kidolgozott művek, cikkek sorában. „A magyar nyelvjárások atlaszá”-nak nemcsak a gyűjtésében és a szerkesztésében végzett rendkívüli időigényességet és pontosságot megkívánó munkát, hanem e mű kincseshányájának legteljesebb, legavatottabb fölhasználója is volt, „A mai magyar nyelvjárások rendszere” című monográfiájában megalkotva nyelvjárásaink jellemzésének és felosztásának eleddig legjobb szintézisét. Egyik kezdeményezőjeként tarthatjuk számon őt a nyelvjárások fölé rétegződő nyelvi változatok kutatásának is. Egészen bizonyos, hogy a magyar táji nyelvváltozatok további vizsgálatában nem dolgozhat majd úgy kutató, hogy Imre Samu szemléletével, ismeretanyagával, eredményeinek egészével és részleteivel ne kelljen számolnia.

A magyar műlthoz, a magyar nyelvi műveltséghez, hagyományokhoz való vonzódása volt a táplálója nyelvtörténeti kutatásainak. Több középkori kódexünk egyes nyelvi jellegzetességeinek alapos földolgozása mellett komplex vizsgálattal, biztos alapon nyugvó tézisekkel oszlatta el jeles monográfiájában, „A Szabács viadalá”-ban azokat a kételyeket, amelyek legrégebb fentmaradt epikus költeményünk jellege, főként hitelességének kérdése körül a korábbi kutatásban fölmerültek. E körbe vágó eredményeinek a nyelvtudományon kívül a magyar irodalomtörténet és művelődéstörténet is sokat köszönhet.

Nemegyszer kitekintett a magyar nyelvtudomány más területei felé is. Részt vett az akadémiai lefró nyelvtan írásában; nyelvészetünk múltjának elmélyült ismeretét tanúsította tudománytörténeti tárgyú közleményeiben; írt elvi tanulságokat is magukban foglaló nyelvművelő cikkeket; szerepet vállalt a nyelvészeti ismeretterjesztésben, benne a magyar nyelvnek és a magyar nyelvtudomány eredményeinek a külföldiek számára szóló megismertetésében; és nem hátrált meg a vita elől sem, ha tudományos meggyőződése ezt megkívánta.

Írásai mindig tanúságot tettek érdemi kérdéseket felvető témaválasztásairól, nyelv és társadalom, nyelv és művelődés kapcsolatait firkésző törekvéséről, nagy anyagismeretéről, kiváló filológiai készségéről, összefüggéseket kereső és találó probléma-látásáról, megoldásai ötletességéről, a művi kidolgozáshoz való értéséről, pontos fogal-

mazásáról. Mindezek a tudósi tulajdonságai adták a biztos alapot ahhoz, hogy szakmai közvéleményünk Imre Samut a magyar nyelvtudomány legjelesebb személyiségei között tartotta nyilván, a nyelvtudomány érdekében kifejtett közhasznú fáradozásai mellett messzemenően elismerve szakértelmét, kutató vénáját és kutatási eredményeit.

A régi magyar nyelv avatott ismerőjének temetésén búcsúzásom záró akkordjaként hadd idézzem e szomorú gyülekezet elé azokat a sírbeszédet berekesztő, fohászzkodó szavakat, amelyek nyolc évszázad távlatából egy akkori halott teteme fölött, egy akkori búcsúztató szájából zengenek vissza a mába ódon zamattal, de örök érvényességgel: „Szerelmes barátaim! Imádkozzunk ennek a szegény embernek a lelkéért. Akit az Úr e napon ennek a hamis világnak a tömlőcéből kimentett, és akinek e napon a testét temetjük. Hogy az Úr őt kegyelmével Ábrahám, Izsák, Jákob kebelébe helyezze, és ítéletnapra jutva szentjei és kiválasztottai közé jobbkeze felől illessze.”

Szeretett barátunk, Samu, Te életét bevégzett, szegény ember! Most Te is örökre elhagyod e hamis világot, s lehanyatlott tested porai rögvest elhunyt, szerető szívű és szeretett hitvesed hamvai mellé kerülnek. De itt ma mi valóban csak a testedet temetjük. Lényed eszmei fele, szellemed — puritán, dolgos életed tanúságtételével, tudományos eredményeid időtállóságával — továbbra is élni fog bennünk, akik kortársaidként ismeretek és becsültek, és fent fog maradni az emlékezetre leginkább méltók körébe, a jó oldalon állók közé illetetten, s fent fog maradni a tudományban is mindaddig, amíg a magyar nyelvtudomány történetét számon tartják.

Isten veled, nyugodj békében!

BENKŐ LORÁND

Károly Sándor hetvenéves*

Tisztelt Hallgatóság! Hölgyeim és Uraim!

Azt hiszem, sokat elárul az emberről, hogy kit tekint példaképének és miért. Midőn a megtisztelő megbízást kaptam, hogy nagyrabecsült tagtársunkat, a hetvenéves Károly Sándort Társaságunkban köszöntsem, ismét átolvastam néhány tanulmányát, köztük tudománytörténeti tárgyúakat is. Feltűnt, hogy valahányszor Gombocz Zoltán jelentőségét méltatja, e nagy tudósna következetesen két vonását emeli ki: egyfelől azt, hogy Gombocz munkásságát az általános és a speciális nyelvtudomány művelésének szerves egysége jellemezte, másfelől pedig Gombocz tudományos egyéniségének dinamizmusát, nyitottságát, fogékonyságát az új iránt. Nos, ha Károly Sándor gazdag és sokrétű pályájának áttekintéséhez valamilyen vezérfonalat vagy fogódzót keresünk, nem nehéz felfedeznünk ugyanezt a két sajátosságot mint a példakép marandó hatásának nyomát. Károly Sándor korán felismerte és saját munkásságában is igazolta, hogy a nyelvtudomány valamely speciális ágazatának eredményes művelése szükségképpen az általános nyelvelmélet területére vezet, s hogy ugyanakkor az általános nyelvészeti műveléséhez az elengedhetetlen alapot az egyes konkrét nyelvek vizsgálata adja. Jól példázza ezt egyik fő művének már a címe is: „Általános és magyar jelentés tan”. Ami pedig a nyitottságot, az új iránti fogékonyságot illeti, jubilánsunk közismerten egyike azoknak a magyar nyelvtudomány hagyományain nevelkedett tudósoknak, akik legmesszebbre jutottak a modern európai és amerikai irányzatok befogadásában; elegendő, ha arra a szerepre utalok, amelyet a magyar nyelv generatív nyelvtanának előkészítésében és kidolgozásában vállalt (I. ÁNyT. VI[1969.]).

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1990. november 6-i ülésén.